

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 03-26 ЮФ
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
за адресою: вул. Іоанна Павла II, 17,
м. Київ, 01042, Україна

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Циганенка Сергія Валерійовича
на тему «Захист трудових прав творчих працівників»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Дисертаційна робота Сергія Валерійовича Циганенка присвячена комплексному дослідженню захисту трудових прав творчих працівників - категорії зайнятих осіб, значення праці яких виходить далеко за межі індивідуального професійного інтересу та безпосередньо пов'язане з розвитком культури, мистецтва, медіа, креативних індустрій і національної ідентичності. Сучасні творчі працівники одночасно перебувають під впливом загальних трансформацій ринку праці та спеціальних ризиків, зумовлених нестабільністю зайнятості, проєктним характером роботи, поширенням цивільно-правових моделей оформлення відносин, цифровізацією творчої діяльності й розвитком штучного інтелекту. За таких умов формування дієвої системи охорони та захисту їх трудових прав є важливим завданням науки трудового права.

Актуальність обраної теми посилюється тим, що чинне законодавство України не містить цілісної моделі правового регулювання праці творчих працівників і не враховує повною мірою особливостей їх професійного статусу. Наявні норми розміщені у різних нормативно-правових актах, а спеціальне регулювання нерідко стосується лише окремих професійних груп або окремих аспектів творчої діяльності. Водночас праця творчих працівників потребує одночасного забезпечення свободи творчості, гідних і безпечних умов праці,

стабільності зайнятості, справедливої винагороди, соціального страхування та ефективних механізмів поновлення порушених прав.

Дисертант переконливо показує, що проблематика захисту трудових прав творчих працівників не може бути зведена лише до застосування загальних способів захисту, передбачених трудовим законодавством. Вона передбачає врахування особливостей творчої праці, нестандартних форм зайнятості, нерівності переговорних можливостей працівника і замовника або роботодавця, а також взаємодії трудового права з правом інтелектуальної власності, правом соціального забезпечення та законодавством у сфері культури. Саме тому обрана тема є своєчасною, має належне теоретичне підґрунтя і виразну практичну спрямованість.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Структура та зміст дисертації свідчать про належний рівень наукової підготовки здобувача. Роботу побудовано логічно: від визначення системи трудових прав творчих працівників і змісту права на їх захист - до аналізу факторів порушення, юридичних гарантій, форм, способів і засобів захисту, а також до вироблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання. Сформульовані положення ґрунтуються на опрацюванні значного масиву національних і міжнародних нормативно-правових актів, документів ЮНЕСКО, МОП та Європейського Союзу, наукових праць українських і зарубіжних вчених.

Дисертація є завершеним самостійним дослідженням, яке складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 258 сторінок, основний текст - 197 сторінок. Список використаних джерел включає 419 найменувань, що засвідчує широту опрацьованої наукової та нормативної бази.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Діалектичний метод використано для розкриття сутності трудових прав творчих працівників та права на їх захист; догматичний і порівняльно-правовий методи - для аналізу положень національного, міжнародного та зарубіжного законодавства; системно-структурний і системно-функціональний - для класифікації прав, принципів, факторів порушення, юридичних гарантій, форм, способів і засобів захисту. Метод моделювання та прогнозування дав змогу сформулювати пропозиції щодо перспективного вдосконалення нормативного регулювання. Сукупне використання цих методів забезпечило послідовність, аргументованість і взаємопов'язаність одержаних результатів.

Оцінка змісту та основних результатів дисертації. У першому розділі автор досліджує теоретико-методологічні засади захисту трудових прав творчих працівників за законодавством України. Значну увагу приділено системі основних трудових прав цієї категорії працівників. Дисертантом запропоновано поділ відповідних прав на загальні, спеціальні й особливі. Така систематизація дозволила показати, що творчий працівник, з одного боку, володіє повним обсягом загальних трудових прав, а з іншого потребує додаткових правових можливостей, пов'язаних із творчою свободою, авторством, охороною результатів інтелектуальної діяльності та особливостями професійного статусу.

Науково значущим є авторське розуміння права творчого працівника на захист трудових прав як нормативно регламентованої та інституційно забезпеченої можливості використовувати юрисдикційні і позаюрисдикційні механізми у випадках порушення, оспорування, невизнання права або виникнення реальної загрози його порушення. У межах такого підходу захист спрямовується не лише на поновлення або визнання трудового права, а й на усунення перешкод для його реалізації та запобігання майбутнім порушенням.

Окрему теоретичну цінність має запропонована система принципів захисту трудових прав творчих працівників. Автор виокремлює загальноправові, галузеві та інституційні принципи, серед яких верховенство права, законність, людиноцентризм, рівність, справедливість, свобода праці, гідна праця, солідарність, соціальне партнерство, системність, комплексність, адаптивність, своєчасність та адекватність захисту. Така побудова дає змогу розглядати правозахист не як сукупність розрізнених процедур, а як цілісну систему, зорієнтовану на реальне поновлення правового становища працівника.

У другому розділі дисертації досліджено організаційно-правові засади захисту трудових прав творчих працівників. Автором систематизовано фактори, що сприяють порушенню відповідних прав та ускладнюють їх захист. До таких факторів обґрунтовано віднесено недостатність нормативно-правового забезпечення, десоціалізацію сфери праці, послаблення колективного захисту і профспілкового впливу, прекаризацію зайнятості, поширення неформальної зайнятості та фіктивної самозайнятості, глобальну цифровізацію, розвиток штучного інтелекту й дискримінацію творчих працівників.

Заслужовує на підтримку підхід дисертанта до юридичних гарантій належного захисту трудових прав творчих працівників. Вони визначаються як нормативно встановлені й узгоджені з принципами права умови та засоби, що забезпечують правомірне, повноцінне, своєчасне і безперешкодне здійснення права на захист. Автор пропонує поділяти такі гарантії на публічні режимно-статусні, нормативно-правові та інституційно-організаційні, що дозволяє комплексно охопити як правовий статус суб'єктів захисту, так і нормативні процедури та інституційну інфраструктуру.

Важливим результатом другого розділу є уточнення змісту юридичних форм, способів і засобів захисту трудових прав творчих працівників. Автором також охарактеризовано юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту трудових прав творчих працівників. Проте дисертант не обмежується

формальним переліком цих механізмів, а розкриває їх функціональне призначення, можливості застосування та співвідношення у системі правозахисту.

У третьому розділі розглянуто напрями вдосконалення організаційно-правових засад захисту трудових прав творчих працівників. На основі порівняльно-правового аналізу досвіду Іспанії, Німеччини та Франції показано, що творчі працівники користуються загальними формами і способами захисту трудових прав, однак їхня професійна вразливість частково компенсується спеціальними механізмами соціального страхування та функціонуванням відповідних фондів. Цей зарубіжний досвід використано не механічно, а з урахуванням особливостей української правової системи.

Практично значущими є пропозиції автора щодо внесення змін до Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року, розроблення Концепції охорони і захисту трудових прав творчих працівників, доповнення Кодексу законів про працю України окремою главою «Праця творчих працівників» і прийняття спеціального закону про Фонд соціального забезпечення творчих працівників. Запропоновані зміни спрямовані на визначення поняття та ознак творчої праці, статусу творчих працівників, особливостей укладення, зупинення і припинення трудового договору, умов праці, соціального страхування, профспілкового представництва та державного нагляду за дотриманням законодавства про працю.

Наукова новизна і практичне значення одержаних результатів. Наукова новизна роботи полягає насамперед у комплексному дослідженні змісту і проблематики захисту трудових прав творчих працівників.

Уперше концептуалізовано актуальні фактори порушення цих прав та обґрунтовано комплексний напрям удосконалення їх правового захисту з урахуванням рекомендацій ЮНЕСКО, напрацювань Європейського Парламенту і законодавства держав-членів ЄС. Удосконалено теоретико-правове розуміння

права творчого працівника на захист, юридичних гарантій належного захисту та сучасного стану правового забезпечення творчих працівників у зарубіжних державах.

Подальшого розвитку дістали положення щодо системи трудових прав творчих працівників, принципів їх захисту, а також юрисдикційних і неюрисдикційних форм, способів і засобів правозахисту. Сформульовані висновки можуть бути використані у науково-дослідній роботі, нормотворчій і правозастосовній діяльності, а також у навчальному процесі під час викладання трудового права, права соціального забезпечення та дисциплін, пов'язаних із правовим регулюванням праці творчих працівників.

Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовано. Основні положення оприлюднено у чотирьох одноосібних наукових статтях у фахових виданнях України та чотирьох тезах науково-практичних конференцій. Тематика публікацій відповідає змісту дисертації та відображає її ключові наукові результати.

Оцінка оформлення, стилю та академічної доброчесності. Дисертація написана науковим стилем, матеріал викладено послідовно і логічно. Автор коректно використовує понятійний апарат трудового права, аргументує власну позицію та належним чином посиляється на використані джерела. За результатами ознайомлення з текстом не виявлено очевидних ознак порушення вимог академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних наукових праць.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Сергія Валерійовича Циганенка, водночас слід звернути увагу на окремі положення, які можуть бути предметом наукової дискусії під час публічного захисту або визначати перспективи подальших досліджень.

1. У дисертації творчі працівники розглядаються як окрема соціально вразлива категорія працівників, для якої пропонується спеціальне правове

регулювання. Водночас у роботі не до кінця сформульовано універсальні юридичні критерії, за якими працівника можна віднести саме до творчих. Залишається дискусійним, чи має визначальне значення професія працівника, характер його трудової функції, створення об'єкта інтелектуальної власності або належність роботодавця до сфери культури чи креативних індустрій. Більш чітке окреслення таких критеріїв сприяло б однозначному визначенню кола осіб, на яких мають поширюватися запропоновані спеціальні гарантії (с. 25-41).

2. Автор формує переважно загальну модель захисту трудових прав творчих працівників. Однак характер праці акторів, музикантів, циркових артистів, журналістів, дизайнерів, письменників, працівників рекламної та ігрової індустрії істотно відрізняється. Різними є режим роботи, рівень професійного ризику, порядок створення творчого результату та способи його використання роботодавцем. Доцільним було б докладніше визначити, які гарантії є спільними для всіх творчих працівників, а які повинні встановлюватися диференційовано залежно від професії та виду творчої діяльності.

3. У дисертації зазначається, що творчі спілки доповнюють діяльність професійних спілок та здійснюють представництво окремих груп творчих працівників. Проте не повністю визначено межі їхніх повноважень. Зокрема, дискусійними залишаються питання про право творчої спілки представляти працівника у трудовому спорі, брати участь у колективних переговорах, здійснювати громадський контроль за додержанням трудового законодавства та вимагати усунення виявлених порушень. Чіткіше розмежування компетенції цих організацій сприяло б практичній реалізації запропонованої моделі громадського захисту (с. 112-166).

4. Дисертант у своїй роботі на стор. 137-141 ґрунтовно розкриває принципи добровільності, конфіденційності, нейтральності та рівності сторін медіації. Водночас недостатньо уваги приділено юридичним наслідкам угоди, укладеної за результатами медіації, та механізмам її виконання. Потребує також уточнення,

наскільки ефективною може бути медіація за істотної економічної та організаційної нерівності між творчим працівником і роботодавцем та чи можуть бути предметом домовленості імперативні трудові гарантії, від яких працівник не має права відмовитися

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний і уточнювальний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Теоретичні положення і наукові висновки роботи є взаємопов'язаними, аргументованими та свідчать про вагомий особистий внесок здобувача у розвиток науки трудового права. Зазначені дискусійні аспекти не ставлять під сумнів наукову новизну, обґрунтованість і практичну цінність одержаних результатів.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Циганенка Сергія Валерійовича «Захист трудових прав творчих працівників» є завершеним, самостійним і комплексним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання, що має істотне значення для розвитку науки трудового права. Сформульовані в роботі висновки отримали належну теоретичну аргументацію, є методологічно обґрунтованими та характеризуються науковою новизною. Дисертація має теоретичне і практичне значення, містить авторські підходи, аргументовані висновки та конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

За своїм змістом і спрямованістю дисертаційне дослідження Циганенка С.В. відповідає спеціальності 081 «Право», пройшло належну апробацію та є самостійно виконаною завершеною науковою працею. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним, можна дійти висновку, що дисертаційна робота Циганенка Сергія Валерійовича на тему «Захист трудових прав творчих працівників», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічного та
приватного права
Східноукраїнського національного
університету
імені Володимира Даля

Любов КОТОВА

Підпис засвідчую
Начальник відділу кадрів
СНУ ім. В. Даля

Ольга КУРТОВА